

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

- Jeg spurte om jeg skulle følge han inn

av Anja W. Fremo

«Alexander L. Kielland»-ulykken er fortsatt et traume for oljenasjonen Norge og for industrien. Aldri har så mange mennesker mistet livet på jobb i Norge. Men størst av alt er traumet for dem som ble rammet, de overlevende og de som mistet sine. Hvordan kan man leve videre med så dramatiske opplevelser?

Se for deg en mann stå og vente på en drosje utenfor heliporten på Sola.

Det er slutten av mars, mannen står barføtt, i bare bukse og t-skjorte, uten jakke.

Taxisjåfør Reidar Håland plukker han opp: «Han var en av de som hadde overlevd. Jeg spurte om jeg skulle følge han inn da vi kom fram. Han svarte at det var folk i huset. Jeg spurte ikke mer, men jeg brydde meg om det som hadde hendt ham.»

Denne korte fortellingen sier ikke noe om hvem den barføtte mannen var, og ingenting om hvordan han har hatt det siden. Hvordan har de mer enn 40 årene som har gått vært, siden en omsorgsfull taxisjåfør kjørte han hjem etter det som må ha vært hans mest traumatiske opplevelse?

Historien om Reidar Håland er hentet fra 2020-utgaven av «Hele Rogaland leser», *Plattformen som ikke kunne velte*. (Se egen artikkel)

Har han klart seg, eller er han blant dem som har slitt tungt etter «Kielland»?

En person i hans situasjon ville kanskje klandre seg selv for å ha overlevd? Kanskje høre skrikene fra arbeidskamerater i drømmene sine, eller se igjen og igjen kroppene til kolleger som forsvinner i bølgene?

Kan opplevelsen av å bli sendt hjem uten sko og jakke ha gjort det hele enda verre og ha påført enda ett traume å stri med?

Har han holdt kjeft? Har han døyvet smertene med alkohol? Eller har han snakket gjennom opplevelsene? Greide han å finne fotfeste og fortsette å leve etter katastrofen? Kom han seg i skoene, og ut i arbeid igjen eller ble han lammet av de angstfulle erfaringene?

Skjebnene

Harry Vikne var radiooperatør på «Kielland». Da plattformen krenget, var det han som sendte ut mayday-meldingen. Han forteller: «Jeg tenkte selvfølgelig på familien og var klar over at det var så dramatisk at det ikke var sikkert at Steinar, som var min første sønn, ville oppleve faren sin mer. Såpass dramatisk innså jeg at det var.»¹

89 mennesker overlevde katastrofen. Å overleve en dramatisk ulykke, er selvsagt bra, men det kan kjennes som en byrde. Det vitner Kåre Magne Kvåles fortelling fra en livbåt ved «Kielland» om.

Harry Vikne, overlevde «Kielland»-ulykken. Han var usikker på om den lille sønnen hans ville se faren sin igjen. (Screenshot fra video i utstillingen/Ptil-film)

«Vi klarte ikke å redde alle. Vi så det var noen som lå i sjøen og tenkte kanskje vi kunne finne et tau og hive ut. Vi så ut igjen – da var de borte.»²

Erkjennelsen av at man må konsentrere all sin kraft om å redde seg selv, og dermed maktesløs måtte se andre mennesker som ikke klarer seg, må kjennes brutal i en slik situasjon. Og hvordan skal man greie å forsone seg med det nådeløse faktum at man selv lever mens andre mistet livet?

En vei videre

De fleste av oss er heldigvis forskånet fra så sterke traumer som alle de om bord på «Kielland» må ha opplevd. For oss kan det være vanskelig å skjønne hvordan man kan greie å stable et liv på beina igjen etter en rystelse som dette.

89 overlevde
«Kjelland»-havariet.
Hvordan har de klart
seg etterpå? Foto: NTB

Hvordan kan man tvinge seg videre når livet stopper opp på så brutalt vis?

Den menneskelige hjernen er fantastisk. Vi vet at dype sår og sterke traumer kan heles. Hjernen jobber og tar oss ofte videre, steg for steg.

I katastrofe- og krisepsykiatrien snakker man om reaksjoner i fire faser:

1. **Sjokkfasen** kan vare fra sekunder til noen dager. Uklarhet, forvirring og manglende evne til å forstå hva som har skjedd er vanlig.
2. **Reaksjonsfasen** følger sjokkfasen og kan vare fra dager til uker. Den som er rammet har forstått hva som har skjedd og kan reagere med angst, fortvilelse, sorg eller sinne. Ulike kroppslige symptomer kan komme og det er vanlig å drømme om hendelsen.
3. **Reparasjonsfasen** eller bearbeidingsfasen kan gjerne vare fra en til seks måneder. De fysiske og psykiske symptomene fra reaksjonsfasen dempes gradvis og traumet dukker sjeldnere opp i drømmene.

4. **Nyorienteringsfasen** skal ideelt sett ta til i løpet av seks måneder. Da kan personen ha greid å innlemme katastrofen som en del av sin historie, i forståelsen av seg selv og sitt liv – og dermed greie å gå videre. Noen kriserammede mennesker kommer aldri over i en nyorienteringsfase. Forholdet til arbeid og andre mennesker forblir vanskelig.³

Først med krisepsykiatri

Da «Kielland» 27. mars 1980 fikk slagside, kantret og tok 123 menn med seg i havariet, hadde Norge fått verdens første professor i krisepsykiatri. Det var Lars Weisæth ved Universitetet i Oslo.

Etter «Kielland»-ulykken, tok han initiativ til et forskningsprosjekt for å følge de overlevende.⁴ Sammen med professor Arne Sund, psykiaterne Marit Gilje-Jaatun og Eivind Haga jobbet han med det i en årrekke.

I 2010, 30 år etter «Kielland»-ulykken, fortalte professor Weisæth om prosjektet i Stavanger Aftenblad.⁵

«Tatt i betraktning de sterke inntrykkene de overlevende satt igjen med, har mange klart seg forbausende bra. Tross alt er halvparten fortsatt i arbeid. Det skyldes nok blant annet at dette var menn i sin beste alder, testet og funnet egnet for det tøffe livet på plattform», sier Weisæth til Aftenbladet.

Han mener «Kielland»-ulykken har betydd mye for håndteringen etter større katastrofer, og framhever blant annet betydningen de overlevende har for etterlatte.

«Det var en viktig lærepenge fra 'Kielland'-ulykken. Det var først da vi ble klar over hvor stor betydning det har for etterlatte etter savnede og omkomne å få snakket med andre som var direkte involvert i ulykken. Det å snakke med den siste som kanskje så den savnede i live, kan bety svært mye for dem som sitter igjen», forteller Weisæth.

Kan forutsi traumer

Undersøkelsen har vist at det ganske tidlig etter en så dramatisk hendelse, er mulig for fagfolk å slå fast hvem som risikerer å få størst problemer, også på lang sikt. Gjennom forskningen har man dermed fått verdifull kunnskap som gjør at hjelpen kan settes inn mot dem som vil trenge det aller mest.

«Symptomene på hvem som risikerer å få problemer viser seg temmelig fort, noe som gjør det mulig å konsentrere oppfølgingsarbeidet om disse», sa Weisæth til Aftenbladet i 2010.

Allerede tre uker etter en katastrofe kan man forutsi det langsiktige psykiske utfallet blant de overlevende.⁶ For seks av ti forsvant de psykiske plagene i løpet av de første ukene eller månedene. 14 prosent kom seg gradvis over noe lengre tid, i løpet av de første årene. En gruppe på 11 prosent

led imidlertid av kronisk posttraumatisk stress gjennom hele perioden på 27 år, og 13 prosent hadde stadige tilbakefall, viser undersøkelsen.⁷

Harry Vikne, mannen som sendte ut Mayday-meldingen fra «Kielland», innså at situasjonen han var i kunne koste ham livet mars-dagen for mer enn 40 år siden. Han var ikke sikker på at den lille sønnen hans ville få se faren sin igjen. Med Harry Vikne har det gått bra.

«Jeg hadde aldri noe problem med å snakke med kona og familien rundt meg. Jeg fortalte hva jeg hadde opplevd og hvordan det føltes da. Det tror jeg var til stor hjelp for meg. Jeg var dessuten heldig, jeg kom relativt raskt om bord i en livbåt og da var jeg jo trygg», forteller han.⁸

Vikne hadde allerede sagt opp jobben sin i Stavanger Drilling som eide «Kielland». Han hadde planlagt en tre måneders kajakk-tur i Canada. Ulykken forandret ikke på de planene, og da han kom tilbake, fikk han en jobb på land. Ett år eller to etter «Kielland»-forliset, tenkte han sjelden på hva han hadde opplevd.

Forskningsarbeidet omfattet også ettervirkninger av ulykken hos redningsmannskaper. «Den viste at flere av oljearbeiderne som deltok i redningsarbeidet slet med de sterke inntrykkene fra katastrofen etterpå. Problemene var større blant dem enn hos de profesjonelle redningsmannskapene, for eksempel på rednings-

helikoptrene. Det å være hjelpeløse vitner til at folk omkom, slik tilfelle var for mange på nabo-plattformene, var vanskelig å takle for en del etterpå», fastslår Lars Weisæth.

Leif Mykland er en av mange overlevende som opplevde nettopp den hjelpeløsheten. Han forteller hva han ble vitne til da en av livbåtene skulle redde folk vekk fra den synkende plattformen. «Jeg så den (livbåten, red. anm.) ble slått helt i stykker og folk fløyt ut av den. Det sto vi jo og så på, men det var jo ikke noe vi kunne gjøre.»⁹

Det går oftere bra når...

Da «Kielland» kantret, var kunnskapen om og forståelsen av hva som kan hjelpe en person i krise, svært variabel på skoler, arbeidsplasser, i familier og også blant fagfolk

I dag ville heldigvis ingen sendt en overlevende hjem i drosje, uten sko på beina, slik passasjerer til taxisjåfør Reidar Håland opplevde den gang.

Psykolog Atle Dyregrov er en av Norges fremste eksperter på krisepsykiatri. Dette er noen av punktene han lister opp – som også oljeselskap og kriseteam jobber etter – for at et menneske utsatt for traumer skal greie seg best mulig:¹⁰

man møtes med rask, åpen og ærlig informasjon.

Etter «Kielland» var det mange etterlatte som ikke fikk svar på sine spørsmål. Berit Synnøve Haslund

Andersen mistet mannen sin, Fredrik Haslund. Hun sier: «Det kan være tøft å vite, men verre å ikke vite.»¹¹ I dag handler krisehandtering også om å sørge for at folk kan spørre – og få svar. Det er et mål at alle berørte skal få en overordnet og felles forståelse av hendelsen. For den enkelte kan det som har skjedd oppleves usammenhengende og fragmentert. Da kan en overordnet forståelse hjelpe.

man å har god kontakt med venner og familie.

Mange opplevde stor omsorg fra omgivelsene etter «Kielland». Lokalsamfunn og kolleger av Karstein Berland bygget for eksempel ferdig et helt hus på dognad. Enken og barna kunne flytte inn lille julaften 1980. Andre ble møtt med stillhet og unnvikelse. Tidligere venner forsvant. Noen trodde det var bedre å tie om sorgen og la den rammede få fred.

man opplever anerkjennelse fra myndigheter og ledere.

At noen faktisk tar ansvar, har stor betydning. Etter «Kielland» oppfattet mange berørte at ingen helt og fullt tok ansvar, sier historiker og forfatter Marie Smith-Solbakken.¹²

man får aktiv oppfølging.

Noen tenker de skal klare seg selv, at det skal gå bra. Etter «Kielland»-ulykken var ikke arbeidsgivers ansvar så tydelig. Ingen kriseteam sto klar i kommunene folk vendte hjem til.

Harry Vikne, for eksempel, hørte ikke noen ting fra arbeidsgiveren Stavanger Drilling etter at han kom hjem. I dag strekker oppfølgingen fra kriseteam og selskaper seg langt, også overfor folk som takker nei til hjelp i første omgang. «Vi tar ansvar langt ut over det lovpålagte», er policyen i norske operatørselskap. Arbeidsgivere har en sterk erkjennelse av at ansvaret strekker seg mye lenger enn til å tildele oppgaver og utbetale lønn.¹³

foreldre får råd om hvordan barn hjelpes best.

Barn kjenner ofte på et altfor stort ansvar. Etter «Kielland» fikk noen unge sønner beskjed om at «Nå er du mannen i huset». Det kunne bli en tung bør å bære for en ungdom som nettopp hadde mistet faren sin.

man har kunnskap om at alle mulige reaksjoner er naturlige.

Noen gråter, andre blir sinte, noen blir helt stille. Også i kriser er vi forskjellige.

Valium og sprit

Beroligende medisiner og alkohol er ikke det man byr traumatiserte mennesker i dag. I 1980 var det gangbar medisin.

I boken *Plattformen som ikke kunne velte*, fortelle datteren til Olav Lia som omkom, Janne Lia Christensen: «Da de fant han, kom legen til oss. Han sa 'du må ta denne'. Det var en rosa tablett.

Det var fordi jeg var så hysterisk. Det de kalte for kriseteam den gang, var valium.»¹⁴

Psykologen anbefalte sprit mot sterke inntrykk redningsarbeidere satt med: «Drikk en flaske og snakk sammen» ble Ove Urheim og kollegaene fortalt.¹⁵

I krisepsykiatrien defineres et traume eller en krise som «en livssituasjon en person kommer opp i hvor personen ikke er i stand til å forstå eller mestre situasjonen med de erfaringer, kunnskaper og livsmønstre han har utviklet».¹⁶

Reell frykt for å dø, om man rekker å forberede seg – om så bare bittelitt på det man blir utsatt for, hvor sterke sanseinntrykkene er og varigheten av hendelsen, har betydning for veien videre.

Noen «Kielland»-overlevende har svært sterke sanseinntrykk med seg i bagasjen. Hvilken rolle de spiller i folks liv, mer enn 40 år etter opplevelsen, varierer.

Aldri ett mareritt

Anders Helliksen er en av dem som hadde grusomme opplevelser under «Kielland»-katastrofen. Han forteller fra de første minuttene etter at et bein ble revet av «Kielland»-plattformen: «Alt ligger på skrå, alt raser rundt på dekk, alle de høye lydene, jernlydene. Jeg går videre bortover dekket. Da får jeg plutselig se arbeidskameraten min, vi jobbet jo to og to i

Anders Helliksen hadde svært dramatiske opplevelser under «Kielland»-havariet. Men han har likevel klart seg godt. «Jeg har vært veldig heldig. Jeg har aldri hatt traumer etter det som skjedde.» (Screenshot fra video i utstillingen/Ptil-film)

lag ute på plattformen. Da er han delt i to fordi ankerwiren har slitt. Tjukk, tjukk ankerwire. Når den sliter, blir den som en bustring. Den hadde truffet kollegaen min og delt han i to.»¹⁷

Den maltrakterte kameraten har aldri besøkt Anders Helliksen, verken i våken tilstand eller i drømme. Ikke ett mareritt kan Helliksen huske å ha hatt siden han kom hjem til Kragerø dagen etter ulykken.¹⁸

«Jeg har vært veldig heldig. Jeg har aldri hatt traumer etter det som skjedde.»

Etter å ha sett arbeidskameraten sin dø, havnet Anders Helliksen i den iskalde sjøen. Bare underbukse hadde han på seg, og etter 20–25

Overlevende ble brakt i land og tatt
vare på rett etter ulykken. Den videre
oppfølgingen varierte stort.
Foto: Finn Erik Strømberg/Aftenposten

minutter i vannet var han så kald at han var helt stiv. Likevel greide han å kjempe seg om bord i en livbåt og seinere hoppet han over i en av båtene som var med i redningsarbeidet. Han var reddet.

«Jeg var 20 år den gang, og hjemme hadde jeg en gravid kone. Min bestefar døde før min far ble født, og jeg vet at jeg tenkte på at i vår familie skal visst ungene vokse opp uten fedre. Jeg var redd for å dø.»

Men for Anders Helliksen har ikke arven etter «Kielland» vært for tung å bære. Han har fra første stund håndtert de dramatiske opplevelsene. «Jeg pleier å si at forklaringen er enkel; en lykkelig barndom varer livet ut. Jeg kommer fra en familie hvor vi har tette relasjoner, det gjorde meg bedre rustet. Jeg pratet mye med alle rundt meg om det jeg hadde opplevd. Folk spurte og var nysgjerrige, og jeg fortalte. Allerede året etter ulykken, engasjerte jeg meg i det som i dag er «Kielland»-nettverket. Jeg reiste rundt og snakket med overlevende og etterlatte. Det tror jeg også har hjulpet meg.»

Omsorg og varme

En akutt krise er en stor belastning, enten man selv opplever en dramatisk hendelse, eller man får en sjokkerende beskjed om skade eller død. Det krever krefter å håndtere en krise. Men selv om man blir sliten, skal man ikke legge seg å sove umiddelbart. I dag vet man at søvn befester sterke sanseinntrykk.

Grufulle lyder, syn eller lukter kan bite seg hardere fast i hjernen hvis du sover i løpet av de første timene etter en dramatisk opplevelse. De profesjonelle rådene som gis om krisehåndtering i dag, oppfordrer til å snakke om det man har opplevd, traumeutsatte kan gjerne spille et spill, se en film eller gjør noe helt annet – bare de holder seg våkne.¹⁹

Men mer enn noe annet er profesjonelle både i oljeselskaper og kriseteam opptatt av at noe av det aller, aller viktigste, er at folk i krise møtes med store mengder omsorg og varme.

Det fine med det, er jo at omsorg og varme er noe hver og en av oss kan bidra med overfor folk i krise. Det gjelder enten man er nær noen som er rammet av en dramatisk ulykke, uforutsett katastrofe eller mer hverdagslige traumer vi alle må regne med å møte gjennom livet. I dag vet man at følelsen av trygghet og omsorg er noe av det aller beste for en traumatisert hjerne.

Selv om drosjesjåfør Reidar Håland brydde seg om den overlevende mannen han kjørte marsdagen i 1980, var det nok ikke varm omsorg mannen hadde kjent på fram til da.

Forhåpentligvis var det både varme og omsorg å finne bak den døra han gikk inn da han kom hjem.

Noter

- 1 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 2 Ibid.
- 3 [Snl.no/krisepsykiatri](https://snl.no/krisepsykiatri)
- 4 <https://www.nb.no/nbsok/nb/d6676c6bfdebc6d9b717b6726e73f57c?lang=no>
- 5 <https://www.aftenbladet.no/aenergi/i/xQarX/laquokiellandraquo-sitter-fortsatt-hardt-i>
- 6 <https://forskning.no/partner-psykiske-lidelser-norges-forskningsrad/tidlig-kartlegging-viktig-ved-ulykker/823074>:
- 7 https://journals.lww.com/jonmd/Abstract/2010/03000/Initial_Stress_Responses_in_Relation_to_Outcome.11.aspx
- 8 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, februar 2021.
- 9 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 10 <https://psykologisk.no/2015/05/nar-katastrofen-rammer/>)
- 11 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 137.
- 12 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, september 2019.
- 13 I samtale med HMS-ansvarlig i selskapet, Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, september 2020.
- 14 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 206.
- 15 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 205.
- 16 <https://sml.snl.no/krisepsykiatri>
- 17 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 18 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, februar 2021.
- 19 Ifølge leder for Kriseteamet i Stavanger, i samtale med Anja W. Fremo, september 2020.